

DOI <https://doi.org/10.32782/naoma-bulletin-2024-1-1>
УДК 7.022.82:7.03|(477)"20
ORCID ID: 0000-0002-4546-7590

Олена Кашшай

кандидатка мистецтвознавства
ст. викладачка кафедри теорії та історії мистецтва
Національна академія образотворчого
мистецтва і архітектури
olena.kashshay@naoma.edu.ua

РОЛЬ АРТРЕЗИДЕНЦІЙ ТА АРТКЛАСТЕРІВ У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація. *Мета дослідження* – проаналізувати можливості українських артрезиденцій та арткласстерів у процесі культурного перетворення окремих місцевостей за допомогою мистецьких практик художників. *Методи дослідження.* У дослідженні застосовано термінологічний, системний, історико-хронологічний, компаративний, крос-культурний, типологічний методи наукових досліджень. *Результати дослідження.* Акцентовано, що артрезиденції виникли на заході в 1960-х рр. у системі артменеджменту як організаційні інструменти підтримки митців, спрямовані на вирішення актуальних питань взаємодії мистецтва і соціуму. З набуттям незалежності Україна актуалізувала досвід проведення артрезиденцій, який був розширений новими форматами. З'ясовано, що формат артрезиденцій в Україні сприяє взаємодії митців із соціально-культурним середовищем, заохочує їхнє залучення до суспільних змін. Артрезиденції стають імпульсом для формування локального культурного життя, впливаючи на соціальне середовище й ініціюючи зміни. Завдяки взаємодії художників з локальною місцевістю розвиваються не лише культурна й творча сфери, але й економічна. Аналізується формат арткласстерів, як нових форм реалізації культурного потенціалу, що виникають з ініціативи активних городян та впливають на розвиток внутрішнього культурного потенціалу міста. *Висновки.* Зроблено висновки про властивий українським артрезиденціям рух до популяризації історичного і культурно-мистецького потенціалу регіонів, областей та країни загалом, що пов'язано з необхідністю формувати національну ідентичність, виборювати свою свободу у контексті російського вторгнення 2014 р. та російсько-української війни.

Ключові слова: артрезиденції, мистецтво, артсередовище, культурно-мистецькі практики, соціум.

Olena Kashshay

Candidate of Art Criticism (PhD)
Senior Lecturer at the Department of Theory
and History of Art Faculty of Theory and History
of Art National Academy of Fine Arts
and Architecture
olena.kashshay@naoma.edu.ua

THE ROLE OF ART RESIDENCES AND ART CLUSTERS IN THE FORMATION OF THE UKRAINIAN SOCIO-CULTURAL ENVIRONMENT

Abstract. *The purpose of the research* is to analyze the possibilities of Ukrainian art residences and art clusters in the process of individual localities cultural transformation with the help of artistic practices of artists. *The research methods.* Terminological, systematic, historical-chronological, comparative, cross-cultural, typological methods of scientific research are used in this research. *The research results.* It is emphasized that art residencies arose in the West in the 1960s in the system of art management as organizational tools for supporting artists, aimed at solving urgent issues of the interaction of art and society. With the acquisition of independence, Ukraine updated the experience of holding art residencies, which were expanded with new formats. It was found that the format of art residencies in Ukraine promotes the interaction of artists with the social and cultural environment, encouraging their involvement into social changes. Art residencies are becoming an impulse for the formation of local cultural life, influencing the social environment and initiating changes. Thanks to the interaction of artists with the local area, not only cultural and creative spheres are developing, but also economic ones. The format of art clusters is analyzed as new forms of realization of cultural potential arising from the initiative of active citizens and affecting the development of the city's internal cultural potential. *The conclusions.* Conclusions are made about the movement of the art residences towards the popularization of the historical and cultural-artistic potential of the regions and the country as a whole, which is connected with the need to form a national identity, to choose own freedom in the context of the Russian invasion of 2014 and the Russian-Ukrainian war.

Key words: art residencies, art, art environment, cultural and artistic practices, society.

Постановка проблеми. Мистецтву у структурі артринку належить основна роль у процесі створення культурних цінностей. Відповідно, художник, реалізуючи свій талант, стає важливою фігурою в артсередовищі, спроможною продукувати цінності та впливати на соціокультурний контекст. Спираючись на власну інтуїцію, досвід, освіту, майстерність, він візуалізує ідеї, які наповнюють сенсом буття цілі покоління.

Попри численне розмаїття видів мистецтва, різнобарв'я творчих методів й авторських манер, залишається незмінною потреба художника у професійній комунікації, задіяності у мистецьких процесах. Однією з дієвих моделей сучасного артсередовища стала модель артрезиденції як формат проектної діяльності митців, суголосний вимогам другої половини ХХ століття. З'явившись у 1960-х роках, артрезиденції оновили принцип колаборації художників з представниками артринку, надавши людям мистецтва змогу вийти поза межі впливу комерційних замовлень. Артрезиденції зазнали динамічного розвитку упродовж наступних десятиліть: від програм колективної реалізації кураторських ідей, вони масштабувалися до рівня справжніх креативних і дослідницьких лабораторій, що стало важливою складовою культурного оновлення й економічного розвитку окремих громад і територій. Особливого значення артрезиденційні проекти набули в Україні, де програми творчих локацій були більше ніж будь-де спрямовані на вирішення історичних, соціально-культурних та екологічних проблем конкретних регіонів. В умовах глобальної кризи артринку в Україні, викликаній дестабілізацією роботи основних інституцій та структур у зв'язку з російсько-українською війною (з 2014 р.), тривалим локдауном та російським вторгненням в Україну (з 2022 р.), саме артрезиденції стали вагомим форматом залучення місцевих громад до соціальних змін.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Причинам виникнення і формування артрезиденцій в Європі та Україні зокрема, висвітленню їхньої культурно-мистецької функції і суспільно-громадської ролі присвячена багаторічна діяльність дослідниці та куратора Л. Нечай [1]. Специфічна роль резиденцій у контексті інституалізації українського простору сучасного візуального мистецтва висвітлюється мистецтвознавицею З. Алфьоровою [2], а як форм самоорганізації художників – Н. Булавіною [3]. Відмінність артрезиденцій від інших форм творчої самоорганізації

розглянута у працях І. Петльованої та Л. Нечай [4; 1]. Широкий узагальнюючий аналіз тенденцій розвитку українських резиденцій періоду 2010–2000-х рр. здійснений у дослідженні Л. Корнілової та Л. Герасименко, які окреслюють основні моделі існування резиденцій в Україні, виокремлюють специфічний фокус на соціальних проектах та проектах, що привертають увагу до місцевої культури й локальних традицій [5, с. 287]. Серед іншого, українські науковці також плідно вивчають проблему зміни функції непрацюючих промислових підприємств під сучасні арткластери. Зокрема, дослідник О. Івашко висвітлює механізми створення різних арткластерів, детально аналізує їх за методом системно-структурного аналізу, виводить загальні принципи формування таких об'єктів, розглядає основні принципи ревіталізації нерентабельних промислових об'єктів під арткластери [6].

Мета статті – проаналізувати можливості українських артрезиденцій та арткластерів у процесі культурного перетворення окремих місцевостей за допомогою мистецьких практик художників.

Методи дослідження. Методологічний інструментарій дослідження базується на сукупності наукових принципів, підходів і методів. У його основі застосовано принципи наукової достовірності та всебічності. Мистецтвознавчий підхід є основним, культурологічний – взаємодоповнюючим. У дослідженні було застосовано такі методи: термінологічний, системний, історико-хронологічний, компаративний, крос-культурний, типологічний.

Виклад основного матеріалу. Участь художників у різноманітних творчих проектах, спілкування з іншими майстрами є важливою частиною процесу комунікації в артсередовищі, яка дає змогу ознайомитися з досвідом інших, отримати нові знання, повчитися, стати частиною творчої команди.

Для художників завжди був важливий обмін знаннями і досвідом, що в минулому відбувався завдяки пленерам, симпозиумам, творчим подорожам, спільним відпочинкам на базах, зокрема, у Седневі, Очакові, Гурзуфі тощо. Завдяки такій активності митці мали змогу ознайомитися з творчими манерами, техніками, прийомами, загалом – з іншою точкою зору під час вирішення конкретних мистецьких завдань. Також значною була взаємодія груп художників з культурними осередками та локаціями, де розміщувалися творчі бази.

В Україні, як і в інших пострадянських державах колишнього СРСР, членство у Спілці художників УРСР дорівнювало статусу професійного визнання в культурно-мистецькому середовищі. Відповідно, Спілка забезпечувала майстернями певне коло авторів, а художній комбінат – обсягом замовлень. Така ситуація правдива й для організацій- правонаступниць: Спілки художників України, а пізніше – Національної спілки художників України (НСХУ), підтримка яких хоч вибірково, але гарантувала авторам майстерні, а інколи й певний рівень проживання. Натомість у країнах Європи та США, де не існувало аналогічних організацій, представників творчих кіл об'єднували скоріше спільні професійні інтереси.

На заході в 1960-х рр. у системі артменеджменту виникли організаційні інструменти підтримки митців, спрямовані на проектну колаборацію з меценатами та бізнесом, результати яких сприяли виникненню численних артпроектів, що вирішували актуальні питання взаємодії мистецтва і соціуму, мистецтва й соціально-культурного середовища, мистецтва і громадянського суспільства. Однією з таких форм стали артрезиденції, в межах яких художники-резиденти, реалізуючи свої творчі проекти, отримували приватну чи державну підтримку. Специфіка такої колаборації полягала скоріше у підтримці самого процесу творчості [1, с. 158].

З набуттям незалежності Україна актуалізувала вищезначений досвід творчого обміну, який був активно задіяний в сучасному мистецькому середовищі культурними менеджерами та розширений новими форматами, які більше відповідали вітчизняному соціально-культурному контексту. На думку Л. Нечай, організаторки мистецької резиденції Н. Войтовича, «Разом зі зміною в Україні пострадянського авторитарного способу управління на демократичний, однією із важливих сфер перебудови стало мистецтво, зокрема нові практики організації життя творчої спільноти – арт-резиденції» [1, с. 157].

Артрезиденція як структура артринку спрямована на локальне проживання групи художників упродовж певного часу, де творчі люди разом чи індивідуально мають змогу створювати креативний мистецький продукт – твори, тексти, музику, перфоманси тощо. Сутність артрезиденцій розкривається в тому, що автори, вириваючись поза межі щоденного рутинного контексту, вивільняють ресурс для реалізації нових задумів та ідей, втілюють власні імпульси, враження чи

кураторські завдання. Здебільшого вони працюють у межах програми, оголошеної ініціаторами чи кураторами резиденції. Перебування в новому ландшафті, співтворчість з іншими людьми, знайомство та контакти з місцевою історією й культурою підсилює власний потенціал, відкриває нові можливості у створенні проєктів. Художники стають, за визначенням Л. Нечай, «...дієвими агентами у певних локаціях», «...аніматорами культури, що накладає певну відповідальність» [1 с. 158].

Резиденція – це будь-яка нерухомість від елітних садіб і маєтків, заповіданих власниками для використання за певним призначенням, кластери та закинуті заводи, дитячі табори, туристичні бази, будиночки в селі. Головне, що об'єднує такі різні помешкання – можливість поселити представників резиденції та організувати творчі майстерні, студії, зали для реалізації ідей.

Історія виникнення артрезиденцій сягає коріннями значно глибше, ніж 1960-ті роки. В історії мистецтва вже понад сторіччя відомі численні колонії митців, що організовувалися в різних країнах Європи ще з середини XIX ст., зокрема художні колонії в Живерні (фр. Giverny) (Франція), в Хагені (Хоенхоф) (нім. Hagen; Hohenhof), в Дармштадті (нім. Darmstadt) (обидві – Німеччина), Нодьбанська та Кечкеметська колонії (Угорщина). У 1889 р. була заснована одна з найвідоміших в Європі колоній художників у селищі Ворпсведе (нім. Worpswede) (Німеччина), яка в 1970-х рр. стала однією з найвпливовіших міжнародних артрезиденцій.

В 1960-х роках, завдяки потужній хвилі проєктів, було сформовано декілька нових форматів артрезиденцій, діяльність яких передбачала взаємодію митців із соціально-культурним середовищем, зокрема, на їхнє залучення до суспільних змін, що цілком узгоджується із загальними процесами тих часів. Відтоді формат артрезиденцій стає вкрай важливою сходинкою у кар'єрі багатьох художників, які отримують змогу вирватися зі свого локального мистецького середовища, здійснити релокацію й отримати міжнародний досвід. Багато міжнародних артрезиденцій відіграють важливу роль у сфері сучасного мистецтва, що базується на міцному репутаційному підґрунті.

В 1970–1980-х рр. вплив артрезиденцій в системі артринку поширювався все більше, даючи нові імпульси та можливості для митців активно брати участь у соціальному, культурному та громадському житті селища, міста, району, регіону.

У 1990-х роках стрімкий розвиток артрезиденцій відбувався на тлі глобалізації і цифровізації, й охопив без перебільшення увесь світ, перетнувши кордони західних країн. Своєрідність процесів цього етапу була пов'язана з феноменом «номадів» та «номадичної моделі» організації побутування, що виникла внаслідок вищезгаданих процесів. Відповідно, зросла кількість способів організації артрезиденцій, які суттєво розширили свої можливості, а учасники набули статусу культурних активістів (або «аніматорів культури»), що «несуть зміни партисипативними методами», зосереджуючись на вирішенні локальних завдань [1, с. 158]. Організатори й ініціатори артрезиденцій разом з художниками мали змогу створювати у віддалених від світових артцентрів місцях справжні культурно-мистецькі осередки, де відбувалися творчі й реалізовувалися креативні програми та формувалася місцевий контекст. Водночас новостворені локальні артрезиденції ставали дієвим інструментом для встановлення творчих контактів з центральними інституціями та набували статусу міжнародних. Нині програми багатьох резиденцій вибудовуються як довготривалі проекти, що сприяють формуванню стійких зв'язків між іншими артрезиденціями, культурно-мистецькими центрами та уможливають перспективні ідеї співробітництва.

Поява у 2010-х роках артрезиденцій у вітчизняному артсередовищі створила оманливе враження, що цей формат – інтегрований із західного артринку та новий для України. Натомість можна висловити гіпотезу, що відоме творче угруповання «Живописний заповідник», сформоване в 1988–1989 рр. у процесі пленерної роботи в будинку творчості у Седневі, стояло біля витоків артрезидентської діяльності в Україні. Адже модель організації їхньої роботи у Седневі зовні схожа на модель тривалої артрезиденції.

Подібний вектор розвитку пройшла мистецька резиденція імені Назарія Войтовича у с. Травневе Тернопільської області – нині це один з найуспішніших і хрестоматійних проектів артрезиденцій в Україні. Створена колись як локальна артрезиденція, що тулилася у наданій селищною радою нежитловій будівлі, вона швидко стала справжнім центром мистецького життя в Тернопільській області із власною програмою розвитку, численними подіями та виставками у великих і маленьких містах України та поза її межами. Нині локація має статус міжнародної артрезиденції. Як і більшість, резиденція імені Назарія Войтовича

пропонує митцям забезпечення і виділений час, даючи змогу займатися творчістю без необхідності платити за житло та майстерню, тому участь у такій програмі – важлива справа для художників, які в окреслені часові рамки повністю занурюються в контекст конкретної місцевості, зосереджуються на реалізації креативних задумів, а також здійснюють мистецькі програми для місцевого населення.

На загальному рівні всі артрезиденції схожі, адже дають змогу зосередитись на роботі, відволіктися від повсякдення. У різних ситуаціях виникають різні питання, що стосуються адаптації досвіду інших резидентів, або ж вивчення локального контексту – історії місцевості чи селища, архівації даних, віднайдення чи заповнення «білих плям» в історії. Для багатьох українських митців резиденції стають реальною можливістю плідно працювати, отримуючи на час майстерню, матеріали чи інші ресурси для створення своїх проєктів. Зазвичай творчим людям дають шанс спробувати себе в реалізації кураторської концепції, спільних проєктів, взяти участь у груповій виставці, ініційованій програмою артрезиденції, співпрацювати з різними професіоналами, зокрема артменеджерами чи кураторами, або з куратором індивідуально. Під час резиденції є можливість експериментувати, шукати та створювати нове. Учасник спілкується зі своїми колегами, мистецтвознавцями, галеристами, критиками, що завжди є стимулом, потужним поштовхом, особливо для молодих художників, які лише завершили навчання і прагнуть активного зростання та руху.

Для аналізу важливості артрезиденцій для ревіталізації сучасного культурно-мистецького простору в Україні, у 2021 р. Інститут мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка провів круглий стіл, на який були запрошені організатори та ініціативні групи найпотужніших вітчизняних артрезиденцій з усієї країни. Назва круглого столу: «Арт-резиденції, арт-хаби, творчі локації в мистецькому просторі України. Досвід ревіталізації культурного середовища» (26.11.2021 р., м. Київ). Учасники круглого столу ділилися досвідом діяльності організованих ними артрезиденцій, оцінювали їхнє значення для активізації культурного життя громад, висвітлювали досягнення і проблеми. Важливість події була обумовлена тим, що артрезиденції часто стають справжнім імпульсом для формування локального культурного життя, впливаючи на соціальне середовище й ініціюючи зміни.

Такою є приватна резиденція для художників, кураторів і теоретиків в с. Музичі Київської області «Art-Residens Muzichi», створена у 2008 р. Алевтиною Кахідзе та Володимиром Бабюком. Резидентами є художники, куратори і теоретики [1, с. 163]. Мета резиденції була визначена як «розширення історії Музичів». За словами А. Кахідзе на вищезначеному круглому столі «Арт-резиденції, арт-хаби, творчі локації в мистецькому просторі України. Досвід ревіталізації культурного середовища» (26.11.2021 р., м. Київ), з 2009 року до Музичів приїхало 30 митців, які працювали в артрезиденції, досліджуючи місцевий контекст, а їхня діяльність стала частиною історії селища. За задумом організаторки артрезиденції, кожен художник – неважливо, над якою темою приїде працювати – вже своєю біографією долучається до цієї історії. За її словами, резиденція із залученням міжнародних художників у такому маленькому населеному пункті, як Музичі, стала форматом соціальних інновацій, від чого саме село дуже змінилося. Наприклад, 2013 року мешканці Музичів самі обрали митця у резиденти і навіть зібрали кошти йому на стипендію.

Не тільки мегаполіси, але й обласні міста і віддалені селища, часто із багатою історичною пам'яттю, стають тими культурними центрами на мапі, які, завдяки діяльності артрезиденцій, стають «місця сили», куди спрямовується потік туристів, котрі цікавляться мистецтвом. Так, завдяки діяльності Львівської обласної громадської організації (ЛОГО) «Тустань» розпочала свою діяльність артрезиденція «Територія натхнення» в Тустані, що в околицях села Уріч Сколівського району Львівської області. Незважаючи на те, що тут з 2006 р. відбувається один з найвідоміших реконструкторських фестивалів на Західній Україні «Ту Стань!», проект артрезиденції функціонує окремими мистецькими інтервенціями та організує різносторонні проекти, «...спрямовані на формування культурного середовища, популяризацію культурної спадщини, створення нових туристичних продуктів та подій, забезпечення взаємодії з локальною громадою, розвитком підприємницьких ініціатив, удосконалення інфраструктури, вивчення вітчизняного та закордонного досвідів розвитку культурної спадщини» [7, с. 144]. За твердженням голови ЛОГО «Тустань» В. Рожко та директора фестивалю «Ту Стань!» О. Кондратовича, «...після подій Революції Гідності, під час військової агресії Росії та її інформаційної війни

концепція Фестивалю переосмислена, з'явилися нові елементи – Духовна територія, Тустанський університет, іншого сприйняття набули базові теми – лицарство, військова звитяга, українська державність» [7, с. 145].

Завдяки взаємодії художників з локальною місцевістю розвиваються не лише культурна і творча сфери, але й економічна. Наприклад, для реалізації проекту артрезиденції «Бакота – мистецький простір» у Хмельницькій області місцевою владою організаторам була надана недіюча школа в с. Гораївка, яка стала базою для проведення пленерів та резиденцій. А. Зоїн, голова ГО «Територія», організатор артрезиденції «Бакота», на круглому столі «Арт-резиденції, арт-хаби, творчі локації в мистецькому просторі України. Досвід ревіталізації культурного середовища» (26.11.2021 р., м. Київ) акцентував увагу на тому, що «...після кожної резиденції ми намагаємося залишати щось корисне для цього середовища...». Для знайомства місцевої громади з діяльністю резиденції мешканців села запрошували до спілкування з митцями, на лекції, виставки, кінопокази. Така стратегія артрезиденцій підкреслюється дослідницями Л. Корніловою та Л. Герасименко, а саме: «...арт-резиденції можуть змінити погляд громади на мистецтво і культуру, стати платформою для взаємодії місцевих жителів та митців, що сприятиме підвищенню рівня культурної освіти і розвитку мистецтва в місцевості...» [5, с. 287]. Адже загальна динаміка призводить до розвитку малого та середнього бізнесу, динамізації сфери послуг, покращення й естетизації громадських місць. Особливо це працює, коли до програм резиденцій долучається міська чи регіональна влада. Забезпечуючи культурне зростання своєї спільноти, організуючи виставки, освітні програми, артрезиденції покращують якість життя населення. Вони формують у людей почуття спільності, причетності, дають підґрунтя для ідентифікації, стають каталізаторами розвитку вулиці, району, міста, області, громади та великих територій. Сказане вище можна підсумувати словами згаданих нами дослідниць: «...одним з основних впливів арт-резиденцій є зміна територій. Ці програми можуть стати каталізатором для розвитку окремих районів міст або сільської місцевості» [5, с. 287].

Досвід організації та проведення артрезиденцій в Україні за останні десять років, особливо від початку російського вторгнення в Україну у 2014 р. засвідчує наявність динаміки інтернаціоналізації

артрезиденцій, рух до міжнародного діалогу між представниками різних вітчизняних та закордонних артрезиденцій, які мають досвід успішно реалізованих проєктів і можуть поділитися власним баченням переосмислення історії. Адже властивий українським артрезиденціям і художникам рух до переосмислення історичного й культурно-мистецького потенціалу громад, селищ, регіонів, областей та країни загалом за допомогою візуальних практик пов'язаний з необхідністю виборювати свою свободу та формувати національну ідентичність на державному рівні, що набуває вкрай важливого значення у контексті російського вторгнення 2014 р. та російсько-української війни.

Нині існує чимало різних грантів, які підтримують перебування художників в артрезиденціях, а також подорожі та роботу під час дії програми. Численні артфонди, галереї, конкурси дають художникам змогу взяти участь у резиденціях за профілем – для саморозвитку та посилення портфоліо. На допомогу їм створені численні сайти (Transartist, Res Artist, Artis at Risk, On the Move тощо), чат-боти (Арт-бот), канали.

Ще одним форматом у сфері креативних індустрій є «арткластери» – актуальний термін, яким визначають багато ініціатив, пов'язаних з міською нерухомістю. Креативна нерухомість – колишні заводи та занедбані промислові будівлі. Сьогодні арткластери вважаються культурними центрами, де відбуваються лекції та семінари, виставки, працюють кафе і клуби. Кластери мають різну форму та структуру залежно від своєї глибини і складності, напрямку й тематичності. Відрізняються вони не так зовнішньою та внутрішньою естетикою, як набором орендарів, котрі переважно пов'язані з архітектурою, мистецтвом, дизайном та новими медіа.

Арткластер – це культурне та бізнес-об'єднання, розташоване на території колишньої промислової зони, яке поєднує виставковий простір, шоурум, театральний чи кіномайданчик, аудиторії для семінарів, фудкорт та інші подібні елементи. Кластер є єдиним цілим, і кожна його частина має працювати на загальну ідею, а організації та структури – функціонувати в рамках стратегії та стилістики. Стрижнем кластера часто стають автентичні культурно-історичні пам'ятки, довкола яких формується інфраструктура і сервісний комунікативний простір (ресторани, кафе, готелі). Відмінною рисою «арткластера» можна назвати наявність мобільних елементів, що трансформуються, дають змогу організувати

виставковій площі для різних заходів та виставкових подій. У фізичній організації таких просторів використовують багатоелементне наповнення, а також його пов'язаність із порами року, темою події тощо.

Використання індустріальних будівель за новим призначенням – це один із способів ревіталізації урбаністичного середовища, процесу відтворення, пожвавлення і відновлення міського простору. Зазвичай це реконструкція промислової архітектури із зміною її ключових функцій.

«Арткластери», або «лофти» – найбільш поширені форми організації «креативних просторів» на території колишніх промислових підприємств. Поняття «лофт» – змінений під житлове за призначенням простір фабрики або заводу. Ідея використання таких просторів виникла у 1940-х роках у Манхеттені, під час збільшення цін на землю в центральних районах міста. Результатом цього стало перенесення промислових підприємств на околиці міста. Спустілі промислові зони стали місцем локації представників творчих професій у зв'язку з низькою ціною оренди та можливістю для нестандартного використання приміщень.

Перевага кластера полягає в ефекті взаємодії усіх його елементів, які у процесі спільної діяльності дають результат, що перевищує ефект кожного з них окремо. Виникнення творчих кластерів позитивно впливає на культурну й соціальну атмосферу у містах. Покращується оформлення міського середовища як важливого елемента громадського простору. З'являються умови для творчої активності, і, як наслідок, розвивається внутрішній культурний потенціал міста. Як засвідчує світовий досвід, з відкриттям «арткластерів» з'являються простори для різних напрямків творчості і мистецтва: виставок образотворчого мистецтва, інсталяцій, лекцій, музичних концертів.

Можна стверджувати, що арткластери як нові форми добре вписуються до традиційного міського простору. І, що найголовніше, кластери – це місця реалізації культурного потенціалу, створені переважно з ініціативи активних городян, які прагнуть розвивати місто, робити його сучасним та цікавим для мешканців. Арткластери виникають як центри, що об'єднують у конкретному місці різні практики культурно-мистецького процесу. Це призводить до ефекту, що розповсюджується загалом на міський простір: розвиток інфраструктури, зайнятість для городян, можливість для реалізації творчої активності, привабливість міського середовища та загалом підняття рівня культурного потенціалу. Такі

кластери стають культурною частиною комфортного середовища й допомагають міському просторові стати цілісним.

Головні висновки. Отже, підсумовуючи, підкресливо важливе значення артрезиденцій, арткластерів і творчих локацій для розвитку культури України, зокрема окремих міст, громад, місцевостей, селищ.

Проведене дослідження продемонструвало властивий українським артрезиденціям рух до популяризації історичного і культурно-мистецького потенціалу свого регіону через мистецькі проекти. Особлива увага в програмах вітчизняних резиденцій приділяється саме тим проектам та кураторським концепціям, які у межах своїх проектів об'єднують художників навколо

дослідження нагальних проблем соціуму, і, таким чином, мають нагоду зануритися в історичний та культурний контекст регіону чи місця, переосмислити його за допомогою мистецтва. Це пов'язане з необхідністю виборювати свою свободу та формувати національну ідентичність на державному рівні, що набуває вкрай важливого значення у контексті російського вторгнення 2014 р. та російсько-української війни.

Відповідно, аналізу різних проєктів артрезиденцій, які стають важливим інструментом у формуванні національної ідентичності, у виборюванні українцями перемоги не лише у військовому, але й у культурно-мистецькому плані будуть присвячені подальші дослідження автора.

Список використаних джерел

1. Ничай Л. Р. Арт-резиденції як нове культурно-мистецьке явище. *Питання культурології: зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв.* 2015. Вип. 31. С. 157–165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pkl_2015_31_23 (дата звернення: 08.04.2024).
2. Алфорова З. І. Інституалізація українського простору сучасного візуального мистецтва. *Вісник ХДАДМ.* 2014. № 1. С. 97–100. URL: <http://www.visnik.org.ua/pdf/v2014-01-18-alforova.pdf> (дата звернення: 09.04.2024).
3. Булавіна Н. Самоорганізаційні ініціативи в системі сучасного візуального мистецтва України. *Візуальність як домінуюча сучасної культури: зб. матеріалів Міждисциплінарної наук. конф., Київ, 7–8 груд. 2017 р.* Київ: Інститут культурології Національної академії мистецтва України, 2017. С. 15–16.
4. Петльована І. Мистецька резиденція як форма художньої самоорганізації (на прикладі діяльності резиденції ім. Назарія Войтовича). *Студентський науковий вісник Тернопільського державного педагогічного університету.* 2020. № 45. С. 153–155. URL: <http://surl.li/siytf> (дата звернення: 11.04.2024).
5. Корнілова Л. В., Герасименко Л. В. Арт-резиденції – інноваційні кластери культурного розвитку міст. *Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference «Innovative Development in the Global Science».* 2023. № 160, (June 26–28, 2023), Boston, USA. С. 282–288. URL: <http://surl.li/suunx> (дата звернення: 12.04.2024).
6. Івашко О.Д. Арт-кластери як новий тип багатофункціональних комплексів: причини виникнення і визначальні ознаки. *Теорія та історія архітектури: архітектурний вісник Київського національного університету будівництва і архітектури.* 2017. Вип. 13. С. 289–298. URL: <https://repository.knuba.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a19d7cbf-9dbd-4a09-99de-bf93a60449f5/content> (дата звернення: 21.04.2024).
7. Рожко В., Кондратович О. Фестиваль, як прискорювач розвитку: можливості «Ту Стані!» для пам'ятки, заповідника, громади. *Пам'ятки Тустані в контексті освоєння Карпат у доісторичну добу та в середньовіччі; проблеми їх збереження та використання: матеріали III Міжнар. наук. конф. 7–8 квіт. 2016 р., м. Львів.* Львів, 2016. С. 144–146. URL: <http://surl.li/siyrw> (дата звернення: 11.04.2024).
8. Павліченко Н. В. Сучасний український арт-ринок: проблеми і рішення. *Магістеріум. Культурологія.* 2015. Вип. 59. С. 57–61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Magisterium_kul_2015_59_14 (дата звернення: 08.04.2024).

References

1. Nychai, L. R. (2015). Art-rezydentsii yak nove kulturno-mystetske yavyshche [Art residences as a new cultural and artistic phenomenon]. *Pytannia kulturolohii: zbirnyk naukovykh prats* [Questions of cultural studies: collection of scientific papers of Kyiv National University of Culture and Arts], (31), 157–165. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pkl_2015_31_23 [in Ukrainian].
2. Alforova, Z. I. (2014). Instyтуalizatsiia ukrainskoho prostoru suchasnoho vizualnoho mystetstva [Institutionalization of Ukrainian modern visual art]. *Visnyk KhDADM* [Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts], (1), 97–100. <http://www.visnik.org.ua/pdf/v2014-01-18-alforova.pdf> [in Ukrainian].
3. Bulavina, N. (2017). Samoorganizational initiatives in the system of modern visual art of Ukraine. In *Vizualnist yak dominanta suchasnoi kultury: zbirnyk materialiv Mizhdystsyplinarnoi naukovoi konferentsii, Kyiv, 7–8 hrud. 2017 r.* [Visuality as a dominant feature of modern culture: coll. materials of Interdisciplinary Sciences. conference, Kyiv, December 7–8. 2017] (s. 15–16). Instytut kulturolohii Natsionalnoi akademii mystetstva Ukrainy [in Ukrainian].
4. Petlovana, I. (2020). Mystetska rezydentsiia yak forma khudozhnoi samoorganizationalizatsii (na prykladi diialnosti rezydentsii im. Nazarii Voytovycha) [Art residence as a form of artistic self-organization (on the example of the activity of the residence named after Nazarii Voytovych)]. *Studentskyi naukovyi visnyk Ternopilskoho derzhavnogo*

pedagogichnoho universytetu [Student Scientific Bulletin of Ternopil State Pedagogical University], (45), 153–155. <http://surl.li/siytf> [in Ukrainian].

5. Kornilova, L. V., & Herasymenko, L. V. (2023). Art-rezydentsii – innovatsiini klasteri kulturnoho rozvytku mist [Art residences – innovative clusters of cultural development of cities]. In *Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference "Innovative Development in the Global Science"*, (June 26–28, 2023), (160), 282–288. <http://surl.li/suunx> [in Ukrainian].

6. Ivashko, O. D. (2017). Art-klasteri yak novyi typ bahatofunktionalnykh kompleksiv: prychny vynyknennia i vyznachalni oznaky [Art clusters as a new type of multifunctional complexes: causes of emergence and defining features]. *Teoriia ta istorii arkhitektury: arkhitekturnyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu budivnytstva i arkhitektury* [Theory and history of architecture: Architectural Bulletin of the Kyiv National University of Construction and Architecture], (13), 289–298. <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/issue/view/26-28.06.2023/170> [in Ukrainian].

7. Rozhko, V., & Kondratovych, O. (2016). Festyval, yak pryskoriuvach rozvytku: mozhlyvosti «Tu Stani!» dlia pamiatky, zapovidnyka, hromady [The festival as a development accelerator: the possibilities of «Tu Stani!» for a monument, reserve, community]. In *Pam'iatky Tustani v konteksti osvoiennia Karpat u doistorychnu dobu ta v serednovichchi; problemy yikh zberezhenia ta vykorystannia: materialy III Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii 7–8 kvit. 2016 r., m. Lviv* [Sights of Tustan in the context of the development of the Carpathians in prehistoric times and in the Middle Ages; problems of their preservation and use: materials of the III International of science conf. April 7–8 2016, Lviv] (s. 144–146). <http://surl.li/siypw> [in Ukrainian].

8. Pavlichenko, N. V. (2015). Suchasnyi ukrainskyi art-rynok: problemy i rishennia [Modern Ukrainian art market: problems and solutions]. *Mahisterium. Kulturolohiia* [Magisterium. Culturology], (59), 57–61. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Magisterium_kul_2015_59_14 [in Ukrainian].

Подано до редакції 08.04.2024